

*Роберт Иштван Касуба (Róbert István Kasuba)**
Факултет за право и политичке науке Универзитета у Сегедину
ORCID: 0000-0001-5660-9032

НАРОДИ КЊИГЕ: ОСНОВНА ПИТАЊА РЕГУЛИСАЊА ХРИШЋАНСКИХ, ЈЕВРЕЈСКИХ И МУСЛИМАНСКИХ БРАЧНИХ ПРАВА**

САЖЕТАК: Однос између система грађанског брачног права и конфесионалних и верских права у европском контексту сасвим је јасан сваком правнику јер је грађанско брачно право проистекло из канонског права, нарочито католичког канонског права. Систем канонског права утицао је и обликовао размислање правника који су формирали грађанско брачно право, а ово се односи и на протестантски брак. Јеврејско и исламско брачно право, међутим, значајно се разликују од хришћанског поимања и превасходно су уговорне природе. Овај рад има за циљ да упореди правила брачног права хришћанства, јудаизма и ислама, користећи упоредноправни метод, а такође их пореди са мађарским системом брачног права. Рад анализира предбрачну процедуру и процес ступања у брак и упоређује правила о разводу код ове три религије. Рад представља краће објашњење једне од важних тема ауторовог докторског истраживања, будући да је главна тема истраживања факултативни грађански брак, односно могућност признавања црквеног брака у грађанском праву Мађарске. Аутор настоји да стекне потпунију слику о правним концептима три велике светске религије и о односу мађарског брачног права према овим религијским правним системима.

* e-mail: kasubarobert@gmail.com, докторанд.

** Рад је примљен 10. 2. 2024, а прихваћен је за објављивање 21. 10. 2024. године.

Кључне речи: религијски брак, грађански брак, јеврејско право, шеријат, православно право, лутеранско право, калвинистичко право, католичко право, упоредно право

УВОД

При проучавању функционисања брака неопходна је и темељнија анализа конфесионалног канонског права, будући да се систем брачног права у готово свакој држави ослања на конфесионално/верско брачно право. За упоредну анализу конфесионалног црквеног права аутор користи упоредноправни метод, а нарочито функционални метод.

„Не треба да посматрамо страни правни систем очима и доктриналним оквирима сопственог правног система, већ да настојимо да га превазиђемо, користећи спољашње 'неутралне' елементе за поређење правних система“,

каже холандски компаратиста Марк ван Хоке,² а аутор се у потпуности слаже са овом тврдњом, јер је управо у погледу конфесионалног канонског права потребно оставити по страни већ познате правне дисциплине и узети у обзир трансцендентне елементе религијских права. Наравно, то треба чинити само у оној мери која је неопходна за поређење, будући да није могуће правне институције црквених и конфесионалних правних система поредити са институцијама грађанског права тако да се у њима пронађе потпуна правна сагласност.

У средишту ове студије су пре свега правне норме римокатоличке, гркокатоличке, лутеранске, калвинистичке и православне конфесије, као и јудаизма и ислама, које се односе на брак, а аутор настоји да теолошко учење узме у обзир само у оној мери која је неопходна за правну оцену. Не могу се у потпуности раздвојити теолошко учење и правне норме цркава јер су правне норме у оквиру конфесија и цркава увек прожете теологијом. Међутим, да би се тумачиле у оквиру грађанског права, потребно је анализирати само правно одлучивање и регулаторне системе, док теолошке елементе треба схватити као моралну и емотивну мотивацију.

Може се поставити и питање у којој мери и на који начин коегзистирају правни прописи државе и црквени прописи. Канонско право, које важи за припаднике дате вероисповести, исте је или ниже правне

² Van Hoecke, M. (2015). Methodology of Comparative Legal Research. Law and Method, 27. Приступљено 5. 2. 2024. <https://www.lawandmethod.nl/tjdschrift/lawandmethod/2015/12/RENM-D-14-00001.pdf>

снаге у односу на законе државе. Свакако се може рећи да ниједна, ма колико развијена, црквена регулатива не може надмашити државну регулативу, јер држава даје заједничка права свим својим грађанима, док црква уређује материјално остварење трансцендентног. Аутор сматра да је прихватљивији концепт по којем су државно и црквено право једнаки за вернике, будући да је правац правне регулације у оба случаја исти: усмеравање људског живота ка нормалном току, спречавање поремећаја, задовољавајуће решавање спорова и примена својеврсног моралног кодекса. У таквом оквиру, прихватљиво је да грађанин, који припада некој верској заједници, не користи неко од права која му даје држава, али не и да не испуни неку од својих обавеза, па се ова ситуација може сматрати посебним односом³ у случају када припадник те верске заједнице не може да оствари право које му припада због црквених прописа.⁴ Уколико црквени и државни закони делују паралелно, без међусобног утицаја, као што је то тренутно случај у Мађарској, што је загарантовано и Основним законом, заснованим на принципу верске слободе, могућа је сарадња између верских заједница и државе, заснована на договору, што се уочава и у правним системима више држава Европске уније.

Такође је питање да ли се државно и црквено законодавство могу изједначити или чак учинити „обавезним” у животу једне државе. У раду који су 1994. године објавили Балаш Сканда и Петер Ерде, однос цркве и државе може се посматрати из три правне перспективе: прво, држава може донети сопствене законе којима уређује односе са црквама; друго, може присвојити црквено законодавство као своје;⁵ и треће, може закључивати споразуме са црквама.⁶ У наставку, аутор има намеру да сагледа аспекте који се односе на основне фазе мађарског брачног система и да испита у каквом су односу канонско право наведених хришћанских конфесија, као и јудаизма и ислама међусобно и да ли се евентуално уклапа у норме грађанског права.

³ Норме које га карактеришу дозвољавају одступања од прописаног понашања у корист једне од страна.

⁴ На пример, питање абортуса, које је држава у основи омогућила, али припадници исте конфесије (углавном хришћани, али и верници других религија) не могу да искористе могућност абортуса (у начелу), зато што им то вера и црквени прописи забрањују.

⁵ У прошлости је било безброј оваквих примера; довољно је осврнути се само на Брачни патент Јозефа II, који представља усвајање католичког брачног права у целисти и његово претварање у државни закон.

⁶ Уп. Schanda, B., Erdő, P. (1994). *Egyház és vallás a mai magyar jogban*. Будимпешта: Szent István Társulat, 15–16.

МОГУЋНОСТ ГРУПИСАЊА БРАКОВА ПРЕМА МОРАЛНИМ И ПРАВНИМ ОСНОВАМА

Постоје два важна аспекта на која треба обратити пажњу приликом испитивања конфесионалног или верског канонског права: с једне стране, коју правну квалификацију добија брак у датој верској заједници или религији, а с друге стране, да ли та верска заједница или религија сматра брак грађанским или верским чином, или обоје.

Када је реч о католичкој, гркокатоличкој и православној конфесији, брак је сакрамент, те сходно томе црквени брак успоставља нови правни однос између супружника, независан од брачне заједнице засноване грађанским браком. Управо због тога ове три конфесије сматрају грађански брак *matrimonium non existens* и прихватају искључиво црквени брак.⁷ Протестантске цркве пре свега сматрају да је брак грађански чин, у коме се брачна веза не успоставља црквеном церемонијом већ грађанским чином, а улога верске заједнице се своди на благосиљање већ засноване брачне заједнице.

Када је реч о јеврејској и муслиманској религији, брак готово да нема религијску или грађанску брачну димензију, већ се посматра као уговор, дакле превасходно као акт у оквиру уговорног права. Јудаизам везује извесне верске услове за брак, али суштину чини потписивање *кејтубе*, односно закључење уговора између мушкарца и жене. У случају муслиманског брака ни тај мањи верски елеменат није обавезан. Сасвим је довољно потписати и предати брачни уговор, па се такав брак сматра чисто грађанским чином.

ПРЕДБРАЧНА ПРОЦЕДУРА

У одељку 4:7 Породичног закона, Грађански законик уређује поступак који мора претходити сваком браку склопљеном у Мађарској.⁸ Грађански законик само сумира основна правила, јер је поступак детаљно регулисан Законом I из 2010. године о вођењу матичне евиденције.⁹ Први

⁷ Уп. Erdő, P. (1991). *Egyházjog*. Будимпешта: Szent István Társulat, 398.

⁸ Уп. Vékás, L., Gárdos, P. (2020). *Nagykommentár a polgári törvénykönyvhöz*. Будимпешта: Волтерс Клувер Мађарска, 710; Wolters Kluwer Hungary, 710; Herger, Cs., Katonáné Pehr, E. (2021). *Magyar családi jog*. Будимпешта: Novissima, 38–39; Barzó, T. (2017). *A magyar család jogi rendje*. Будимпешта: Patrocinium, 67–69; Hegedűs, A. (2022). *Polgári jog–Családjog*. Будимпешта: R.I.M.Á.K., 53–54.

⁹ Одељак 17 Закона I из 2010. године о вођењу матичне евиденције, Magyar Közlöny, 2010/1.

корак у закључењу брака је исти у хришћанском конфесионалном канонском праву и грађанском праву: претходно пријава намере за склапање брака. Са становишта јеврејског права, такође је потребно рабину пријавити намеру и датум склапања брака, будући да он проверава постојање брачних сметњи. Исламски брак је уговорне природе и не везује се са верским или правним церемонијама, те га није потребно посебно најављивати. У католичком и гркокатоличком канонском праву, након пријаве брака, свештеник такође проверава да ли између страна постоји брачна сметња и да ли постоји забрана услед *mixta religio*¹⁰ или *disparitas cultus*,¹¹ сметње коју је могуће отклонити.¹² Поред тога, неопходно је утврдити да ниједна од страна нема важећи брак са неком другом особом, чак ни грађански, будући да то у појединим случајевима такође може представљати брачну сметњу.¹³

Што се тиче калвинистичке и лутеранске цркве, не постоји оваква провера јер ове две цркве у основи прихватају ауторитет грађанског брака¹⁴ и не прописују посебне услове у том погледу. Истовремено, Друга хелветска конфесија такође регулише правила брака,¹⁵ а Мартин Лутер даје упутства у вези са браком.¹⁶

Када су у питању православне цркве, постоји и поступак регистрације брака којим се утврђује да ли су испуњени основни услови за склапање брака. Међутим, како православна конфесија дозвољава развод, неопходно је посебно испитати колико је пута дошло до развода с обзиром да није дозвољено развести се и поново ступити у брак више од три пута. Слободна воља представља основни услов за ступање у православни

¹⁰ Брачна сметња која је у канонском праву забрањивала брак између католика и крштених лица која припадају „јеретичкој или расколничкој секти”. Новим кодексом из 1983. године поново је уређено питање мешовитих бракова, а сада се захтева испуњење одређених услова, међу којима су: отклањање опасности напуштања вере, обећање крштења потомства и њихово католичко црквено образовање.

¹¹ Према овој сметњи, брак између две особе није пуноважан ако је једна од њих крштена или примљена у католичку цркву и није је напустила формалним чином, а друга није крштена или је неваљано крштена.

¹² Забрана *mixta religio* (мешовите религије) постоји између католика и не-католичких хришћана и може се уклонити уз овлашћење свештеника, док сметња *disparitas cultus* (различите религије) постоји између католика и некрштене особе, а може се отклонити уз дозволу бискупа.

¹³ Уп. Kuminetz, G. (2002). *Katolikus házasságjog*. Будимпешта: Szent István Társulat, 102–103; Erdő, P. (1991). *Egyházjog*. Будимпешта: Szent István Társulat, 411–412.

¹⁴ Према правилима њихових оснивача.

¹⁵ Bullinger, H. (2010). *Második Helvét Hitvallás*. Cluj – Napoca, 65–66.

¹⁶ Reuss, A. „...őszintén és teljes hűséggel szeretik egymást” A házassáeletről Luther írásaiban Lelkipásztor-Evangélikus teológiai folyóirat, 2022/3, 88–96.

брак, а припадник православне конфесије не може да ступи у брак са лицем које није православне вере, дакле, са хришћанином друге вероисповести или припадником неке друге религије.

Што се тиче јудаизма и ислама, не постоји посебан поступак за засебно испитивање брачних сметњи, иако постоје околности у оба верска система у којима брак не може ваљано да се закључи.¹⁷ По мишљењу аутора, овде је улога морала најизраженија, јер, на пример, процедурално испитивање брачних сметњи није институционализовано. Стога, да не би дошло до стварања брачне сметње, посебну пажњу морају обратити најпре породице. Ово је пре свега морално, а не правно питање.

ОКОЛНОСТИ КОЈЕ БРАК ЧИНЕ НЕВАЖЕЋИМ

Грађански законик дефинише разлоге ништавости¹⁸ брака.¹⁹ Насупрот томе, католичко брачно право регулише брачне сметње. Конкретно, према црквеном праву се може сматрати да неко није способан за брак или да му је онемогућено ступање у брак на основу одређене карактеристике или околности.²⁰ Човек је неспособан за брак ако је због неке личне карактеристике неподобан за закључење брака, а онемогућен ако је неподобан због неке околности. На пример, импотенција представља личну особину, а недовољна старост за брак околност, које у оба случаја представљају сметњу за закључење брака. Ово је битна сличност између та два правна система,²¹ с обзиром да и у католичком брачном праву сметње²² могу унапред поништити брак, спречити његово закључење или накнадно представљати основ за поништај брака када се открију.²³ Канонско право такође прави разлику између забране повезане са „заклетвом“

¹⁷ Уп. Donin, Н. Н. (1998). *Zsidónak lenni*. Budimpešta: Göncöl Kiadó, 261–262.

¹⁸ Да би брак био ваљан или ништав, мора нужно да постоји. Апсолутне и релативне основе ништавости утврђене су приликом кодификације Грађанског законика. Апсолутне сметње представљају препреку свима, док релативне сметње представљају препреку за закључење брака само у одређеном кругу лица.

¹⁹ Уп. Hegedűs, А. (2022). *Polgári jog. Családjog*. Budimpešta: R.I.M.Á.K., 7; Barzó, Т. (2017). *A magyar család jogi rendje*. Budimpešta: Patrocinium, 69–71; Herger, Cs., Katonáné Pehr, Е. (2021). *Magyar családi jog*. Budimpešta: Novissima, 48–52.

²⁰ Erdő, Р. (1991). *Egyházjog*. Будимпешта: Szent István Társulat, 415.

²¹ Полазиште Грађанског законика је да је брак у основи ваљан, а да у односу на то могу постојати околности које, ако се докажу, могу учинити брак неважећим.

²² Уп. Kuminetz, G. (2002). *Katolikus házasságjog*. Budimpešta: Szent István Társulat, 261.

²³ Уп. Erdő, Р. (1991). *Egyházjog*. Будимпешта: Szent István Társulat, 404–405.

(oath-based) и забране повезане са самим браком (marriage-based), што је налик систему апсолутних и релативних брачних сметњи у грађанском праву.²⁴ Забране повезане са заклетвом односе се на свештеника који служи венчање, док се забране повезане са браком односе на саме брачне партнере.²⁵ Грkokатоличко канонско право уређује брачне сметње на сличан начин као Римокатоличка црква.²⁶

Када је реч о протестантским конфесијама, поново се не може говорити о општим брачним сметњама или основама за поништај брака. Канонско право лутеранске и калвинистичке цркве прихвата разлоге ништавости брака које прописује Грађански законик, у ком случају црква не даје свој благослов брачним партнерима. Једина разлика односи се на брак пастора²⁷ у калвинистичком или лутеранском²⁸ погледу.

Право православних цркава почива на римокатоличким и грkokатоличким прописима, са неколико мањих разлика.²⁹ Док у католичком, грkokатоличком или протестантском црквеном праву није релевантно да ли грађанском браку претходи црквени или обрнуто, канонско право православних цркава захтева да грађанском браку мора претходити црквени, тј. црквени брак не може бити склопљен пре грађанског.³⁰

²⁴ Разлика је у томе што апсолутне брачне сметње истовремено забрањују и унапред поништавају брак, док релативне брачне сметње не чине то на почетку, иако под таквим забранама закључење брака није дозвољено.

²⁵ Уп. Kuminetz, G. (2002). *Katolikus házasságjog*. Budimpešta: Szent István Társulat, 106–107.

²⁶ Уп. Pallath, P. (2021). *Code of Eastern Canon Law English traslation of the four apostolic letters Issued Motu proprio by Pope Pius XII*. Кепала: Oriental Institute of Religious Studies India, Oirsi Publications, 113–159.

²⁷ Калвинистичка вероисповест уређује да пастор може да склопи брак само са лицем које припада лутеранској или калвинистичкој вероисповести, а за то мора постојати претходна дозвола бискупа да би брак био ваљан. Уколико ови услови нису испуњени, брак неће бити допуштен према законима калвинистичке цркве, а кршење ових правила може довести до губитка пасторске службе.

²⁸ Лутеранско канонско право је толерантније; ово правило више није прописано, али је и даље потребна дозвола бискупа, без које такође може доћи до губитка службе.

²⁹ Păcurariu, M. (1994). *Orthodox of Istoria Bisericii Române*. Букурешт: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Române; Movila, P. (1975). *Orthodox Confession of Faith*. Studies in Sacred Theology, n. 259; *Official Documents of the Great Holy Council of the Orthodox Church – The Sacrament of Marriage and its Impediments*, Chapter II, Points 3–4 (Приступљено: 18. 1. 2024) <https://www.holycouncil.org/marriage>; *Official Documents of the Great Holy Council of the Orthodox Church – The Sacrament of Marriage and its Impediments*, Chapter II, Points 5. (Приступљено: 18. 1. 2024) <https://www.holycouncil.org/marriage>

³⁰ Уп. О канонических аспектах церковного брака. У: Архиерейский Собор 2017 г. Приступљено: 12. 1. 2024, <http://www.patriarchia.ru/db/text/5075384.html>

Уколико брак није закључен у складу са канонским прописима, чак и ако је пуноважан по грађанском праву, православне цркве га не признају.³¹ Православна црква не забрањује *mixta religio*, нити *disparitas cultus* сматра сметњом, с обзиром на то да припадник православне вероисповести може склопити брак само са православном особом, за разлику од припадника католичке вероисповести. Православна црква такође прописује горњу старосну границу за закључење брака, која се не појављује ни у једној другој конфесији или цркви које су разматране у овом раду.³²

Према мишљењу аутора, ова горња старосна граница уведена је с обзиром на „троструку сврху брака“. У тим годинама теоретски и даље постоји могућност зачећа, али би се она остварила само у изузетно ретким случајевима. Важно је истаћи да је управо православље једина вера која забрањује брак особама које су прошле кроз операцију промене пола или су промениле пол према православном праву. Оваква одредба не постоји ни у једној другој конфесији или религији.

Што се тиче јудаизма и ислама, обе религије имају интересантне карактеристике о питању брачних сметњи и разлога ништавости брака. У јеврејском праву Тора поставља основна правила која су правници даље тумачили. Међутим, јеврејско право не предвиђа посебне апсолутне и релативне основе за поништај брака које би важиле искључиво за свештенство; брачне сметње једнако важе за све.³³ Посебно је важно да не постоје изузећа од тих сметњи, а бракови који се склопе упркос таквим сметњама су ништави, чак и ако су закључени у складу са уобичајеним јеврејским обредима.³⁴ Слично православљу, које не дозвољава да православна особа ступи у брак са припадником друге вероисповести, јудаизам не дозвољава брак између јевреја и припадника друге вере, а такав брак се у сваком случају сматра ништавим. Коен³⁵ не може ступити у брак са разведеном особом, прозелитом, особом у сумњивој вези или

³¹ Међу забранама, брак је забрањен за потомке по бочној линији до седмог степена сродства, док католичка и гркокатоличка црква забрањују брак само до четвртог степена сродства.

³² Према православним вероисповестима, жена не може да се уда ако има више од 60 година, а мушкарац више од 70 година.

³³ То укључује: узраст, сметње које произилазе из крвног сродства и постојећи брак.

³⁴ С. Неча, Л. (1998). *A zsidó jog alapjai*. Segedin: Polay Elemér Alapítvány, 183; Donin, Н., Н. (1998). *Op. cit.*, 261–263.

³⁵ Члан свештеничке породице Левијевог племена, потомак Арона, који у синагогалној служби ужива одређене ритуалне повластице.

конкубинату³⁶ (овде се поново јавља морални и етички моменат) или са неким ко потиче из забрањеног брака коена.

Муслиманско брачно право такође предвиђа забране чије постојање спречава или поништава брак.³⁷ Оне се углавном заснивају на крвном сродству: консангвинитет (нпр. сродство између браће и сестара) и брак са девером (братам супружника) представљају сметње. Поред тога, оно се заснива и на верским правилима из Кур'ана, при чему се разликују права мушкараца и жена. Мушкарацу је дозвољено да се ожени муслиманком или женом друге вере, док жена може да ступи у брак искључиво са муслиманом. Ако мушкарац није достигао полну зрелост, налази се под очевим старатељством, те одлуку о браку доноси отац или деда по оцу. Слична је ситуација и код жене све док не достигне полну зрелост, што се сматра минималном старосном границом за брак (око 12 година). Наведена правила такође чине брак неважећим, без могућности изузећа, па треба сматрати да представљају апсолутне брачне сметње.

ПИТАЊЕ ВЕРИДБЕ

Мађарско породично право тренутно не уређује веридбу, те она постоји искључиво као црквена институција. И у римокатоличком и у протестантском канонском праву веридба, као застарела правна институција, није посебно регулисана, мада она није забрањена у цркви. Католичко брачно право не користи израз „веридба“, већ „обећање брака“. То указује на квалитативну разлику: док је веридба у *Codex Iuris Canonici* из 1918. године³⁸ имала правно дејство и сматрана је правном институцијом, она више није регулисана у *Codex Iuris Canonici* из 1986. године.³⁹ Претходни Кодекс је, с једне стране, предвиђао да се не може покренути поступак за принудно закључење брака заснован на обећању брака, али с друге

³⁶ Лице које као одрасла особа пређе у јудаизам из друге конфесије или религије.

³⁷ Уп. Rizvi, S. M. (2001). *Marriage and Morals in Islam*. Торонто: Islamic Education & Information Centre; Picchi, M. (2020). *Muslim Marriage and Contemporary Challenges*. Lukens–Bull, R., Woodward, M. (ур.) *Handbook of Contemporary Islam and Muslim Lives*. Springer, Cham.

³⁸ Уп. De Gasperi, P., Serédi, J. (1923). *Codex Iuris Canonici Fontes*. Roma: Typis Polyglottis Vaticanis.

³⁹ Уп. Erdő, P. (2015). *Egyházi Törvénykönyv*. Budimpešta: Szent István Society, Canons 1083–1094.

стране, допуштао је захтевање накнаде материјалне штете⁴⁰ у случају неоствареног обећања брака.

Стога, обећање брака није правно обавезујуће и, чак ако такво обећање постоји, може се раскинути. Протестантско канонско право, засновано на савременом развоју правних прописа, не предвиђа веридбу. Наравно, ништа не спречава особе које намеравају да се венчају да се „вере“, али то нема правни значај. Међутим, из перспективе гркокатоличког, православног, јеврејског и делимично муслиманског канонског права, период веридбе је правно значајан. Први део гркокатоличке и православне церемоније венчања јесте сама веридба. У заједницама које припадају источним католичким црквама, веридбени период обично траје од једног до шест месеци.⁴¹

Брачно право источних цркава прави разлику између два главна чина брака: прво веридбе, а затим „крунисања“ (формалног чина венчања). У правном поретку источних цркава и њихових конфесија, веридба има исто дејство као и брак, тј. већ од тренутка веридбе стране могу остваривати брачна права и обавезе, укључујући и полне односе. Ипак, и гркокатоличка и православна црква спајају ова два чина у један, те се веридба и крунисање обављају истовремено, што чини веридбу симболичном.⁴² У јеврејском праву је веридба, позната као кидушин, такође од великог значаја.⁴³ Слично православној пракси, веридба у јеврејском брачном праву производи дејства слична онима које има сам брак. Два битна елемента су стављање прстена на женину руку и речи које прате овај чин и бележе саму чињеницу веридбе.⁴⁴ Дејства брака могу наступити и ако мушкарац поклони супрузи неки други „свадбени дар“ уместо прстена.⁴⁵ То значи да се намера могуће брачне заједнице може показати или вереничким прстеном или другим даром, а оба чина имају једнаку правну важност. За пуноважност веридбе потребно је присуство два сведока, чија се имена

⁴⁰ Уп. Erdő, P. (1991). *Egyházjog*. Budimpešta: Szent István Társulat, 408–409; Kuminetz, G. (2002). *Katolikus házasságjog*. Budimpešta: Szent István Társulat, 95–96.

⁴¹ Уп. *Партићуларни закон украјинске гркокатоличке цркве*. Објавио Високи Архиепископ Свјатослав Шевчук 7. априла 2015. (Приступљено 8. 2. 2024) https://www.archeparchy.ca/wcm-docs/docs/Particular_Law_Canons.pdf

⁴² Papp, M. (2022) „*Megkoronáztat*” *A házasságkötés misztériuma*. Segedin: Lazi Publishing House, 105–109.

⁴³ Значи освећење или светост. У значењу: „Куповина” се обавља тако што младожења, у присуству сведока, ставља прстен на руку невесте, уз речи којима каже да је овим прстеном освећује као своју супругу.

⁴⁴ Уп. Donin, H. H. (1998) *Op. cit.*, 261. „Háré át m'kudeset li b'tábaát zo k'dát Mose u'Jiszráél”.

⁴⁵ Уп. Heka, L. (1998). *A zsidó jog alapjai*. Segedin: Polay Elemér Alapítvány, 186.

уписују у брачни уговор. Након веридбе, мушкарац може повести младу у своју кућу и тамо конзумирати брак.

Муслиманско право не познаје церемонију веридбе као претходно описану у хришћанству и јудаизму, али шеријат предвиђа веридбу као споразум између две стране који може бити опозван.⁴⁶ По мишљењу аутора, и у муслиманском и у јеврејском праву веридба служи као гаранција брачног уговора, чиме се обезбеђује да жена не склопи брачни уговор с другом особом током трајања веридбе.⁴⁷

ПРОЦЕС СКЛАПАЊА БРАКА

У систему грађанског брака, формални услови склапања брака регулисани су Грађанским закоником, док су управна правила дефинисана Законом о вођењу матичне евиденције.⁴⁸ Ови кораци су посебно важни јер протестантске цркве прихватају грађански брак као пуноважан, па се елементи склапања протестантског брака у основи поклапају са елементима грађанског брака.

Облик брака може се разликовати у складу са различитим канонским правилима. Пре свега, потребно је разликовати оне облике канонског права који сматрају брак сакраментом од оних који га сматрају уговором или искључиво грађанским чином. Протестантске цркве сматрају брак првенствено грађанским чином и само накнадно пружају благослов у оквиру сопствених обреда. Католичка, гркокатоличка, православна, као и јеврејска верска традиција, у мањој или већој мери сматрају брак сакраментом. Истовремено, уговорни карактер доминантнији је у јеврејској и муслиманској верској традицији. У католичком канонском праву, брак није само церемонија већ и правни акт.

У контексту католичких обреда, између страна које намеравају да ступе у брак успоставља се нов правни однос, без обзира на то да ли су

⁴⁶ Уп. Rizvi, S. M. (2001). *Marriage and Morals in Islam*. Toronto: Islamic Education & Information Centre, 51.

⁴⁷ За разлику од јеврејског и православног права, у муслиманском праву веридба није исто што и брак; стране још не могу остваривати права и обавезе супружника, нити могу насамо да се састају или иду било куда заједно.

⁴⁸ Уп. Hegedűs, A. (2022). *Polgári jog. Családjog*. Budimpešta: R.I.M.Á.K., 59; Herger, Cs., Katonáné Pehr E. (2021). *Magyar családi jog*. Budimpešta: Novissima, 41–43; Barzó, T. (2017). *A magyar család jogi rendje*. Budimpešta: Patrocinium, 66–67.

претходно склопиле грађански брак.⁴⁹ Са правног становишта, гркокатоличка, православна и јеврејска вероисповест заузимају исти став.⁵⁰

Католичко брачно право прописује и одређене кумулативне услове за брак. Брак се схвата као доживотна заједница мушкарца и жене. Оба партнера морају истовремено бити присутна приликом склапања брака, било лично или преко пуномоћника. Они морају усмено исказати своју сагласност за ступање у брак. Потребно је присуство два сведока, а брак се мора закључити пред свештеником који има надлежност у парохијској цркви у којој се церемонија одвија.⁵¹ Иако је размена прстења значајан елемент церемоније, њен изостанак не утиче на пуноважност брака.⁵² С обзиром на то да је брак у католичкој вероисповести сакрамент, он се правно заснива не присуством свештеника, већ једногласним исказивањем воље обе стране.⁵³

У гркокатоличкој вероисповести, услови су исти као у римокатоличкој вероисповести, с једном кључном разликом: присуство и благослов свештеника су саставни део пуноважности брака. Без тог услова брак није пуноважан. Чин заклетве у гркокатоличком обреду има два главна дела: веридбу и крунисање. Током крунисања, права круна се ставља и мушкарцу и жени на главу.⁵⁴ Ова пракса постоји и у православној традицији. Припадници гркокатоличке вероисповести могу ваљано склопити брак само пред гркокатоличким свештеником и у храму.⁵⁵ Још једна значајна разлика је у томе што гркокатоличка вероисповест не дозвољава закључење брака путем пуномоћника.

Суштински елементи православне брачне церемоније исти су као у гркокатоличкој вероисповести. Важна разлика је да православно брачно право не дозвољава склапање црквеног брака пре грађанског, што значи

⁴⁹ Са становишта државе, католички брак сматра се браком који не постоји, исто као што се, према становишту католичке цркве, грађански брак између две особе католичке вере сматра браком који не постоји.

⁵⁰ Ове вероисповести стога не прихватају чисто грађански брак као ваљан, а њихови припадници су дужни да склопе брак у складу са правом своје сопствене вероисповести.

⁵¹ Ово су декрети Тридентског сабора ради обезбеђивања јавности. Територијално, парохијски свештеник младе увек је надлежан да присуствује склапању брака.

⁵² Veress, A. (2006). *A házasságkötés szertartásának rendje*. Budimpešta: Szent István Társulat, 13–15.

⁵³ Свештеник учествује у спровођењу церемоније као званични сведок и његова улога је декларативна; његов задатак је да потврди ваљаност и изврши уписивање, исто као што у грађанским венчањима учествује магичар.

⁵⁴ Уп. Papp, M. (2022) „*Megkoronázta*” *A házasságkötés misztériuma*. Segedin: Lazi Publishing House, 105–109.

⁵⁵ Уп. Erdő, P. (1991). *Egyházjog*. Budimpešta: Szent István Társulat, 452.

да грађански брак има примат. Као и у католичкој вероисповести, у православним црквама нису дозвољени бракови са припадницима других вера, па тако припадник православне вероисповести може ступити у брак само са православним хришћанином. Оба партнера морају физички присуствовати венчању и слободном вољом исказати намеру да се венчају. Присуство најмање два сведока је такође неопходно, а надлежни локални свештеник мора служити венчање.

За припаднике јеврејске вере, бракови су пуноважни само ако се обаве у складу са правилима јеврејске религије; самим тим, искључиво грађански бракови не сматрају се пуноважним. Веридба је, као што је већ објашњено, суштински елемент јеврејског брака. Сама церемонија венчања одвија се у синагоги и укључује младожењу, писара обученог за писање брачног уговора, младу и рабина. Елементи церемоније су кумулативни, што значи да се не могу изоставити или заменити. У супротном долази до ништавости брака.

Током церемоније припрема се брачни уговор зван *кеџуба*,⁵⁶ у којем се наводе права жене. Уручење *кеџубе* жени представља правни основ за заснивање брака. Након благослова и испијања вина, младожења ставља златни прстен на прст младе. Потом се пар повлачи у посебну просторију, симболично остајући насамо. Правно, ово означава конзумацију брака која је неопходна за његову пуноважност, јер се, слично католичком канонском праву, сматра да су рађање деце и чин неопходан за то неизоставни услови брака.⁵⁷ Оба партнера морају лично бити присутна, а присуство два сведока је такође обавезно. Пре почетка церемоније, потребно је успоставити *минијан*⁵⁸ (молитвену заједницу од десет мушкараца) како би се обезбедила јавност брака.

Муслиманско брачно право превасходно је засновано на уговору. Иако прописује поједина правила, углавном ради спречавања брачних неправилности, не прописује строгу церемонију, препуштајући детаље уговорним странама и њиховим породицама.⁵⁹ Постоје три главна аспекта склапања брака: мушкарац проси жену (што обично обе породице

⁵⁶ У ствари, кетуба се пише већ у време веридбе, што је задатак рабина или лица које он званично овласти, јер се писмо води на хебрејском. Данас се често користе већ спремљени и/или одштампани обрасци, у које се само уносе имена страна.

⁵⁷ Уп. Margalit, Y. (2019). *The Jewish Family: Between Family Law and Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 51.

⁵⁸ За обављање званичних церемонија потребно је присуство најмање десет одраслих мушкараца, ово је минијан.

⁵⁹ Maududi, A. (2007). *Islām életmód*. Budimpešta: Црква муслимана у Мађарској, 45.

разматрају и одобравају), затим жена и њена породица прихватају про-сидбу,⁶⁰ а потом се саставља брачни уговор на арапском језику, без којег споразум није пуноважан.⁶¹ На крају, потребно је утврдити да ли постоји било каква брачна сметња. У те сврхе неопходно је присуство два сведока приликом састављања уговора, а њихова имена се бележе у уговор.⁶² Није обавезно да жена лично присуствује јер је може заступати њен пуномоћник. Обично се церемонија додатно свечано обележава читањем Кур'ана, а имам или друга уважена особа води молитву. У многим државама са већинским муслиманским становништвом данас је обавезна регистрација брачног уговора.⁶³

ЗАКЉУЧАК

У верским правним системима појмови права и морала су уско повезани. Према Р. Познеру, морал представља скуп дужности према другима⁶⁴ који забрањује неетичко понашање.⁶⁵ Насупрот томе, право предвиђа општа правила понашања које држава установљава или признаје, а чије спровођење држава обезбеђује. Г. Јелинек је ова два појма сажето објаснио: право је минимум морала.⁶⁶

Религије у основи дефинишу људски живот са етичко-моралног становишта, а закони које оне стварају служе за учвршћивање те моралне димензије. Верски правни системи јасно показују да право и морал није лако раздвојити, нити за тим увек постоји потреба. Јелинек такође наводи да су све друштвене институције у основи уско повезане са религијом, а тек модернизацијом права покушано је да се оне раздвоје.⁶⁷ Време-

⁶⁰ V.: Picchi, M. (2020). *Muslim Marriage and Contemporary Challenges*. Lukens-Bull, R., Woodward, M. (уп.) *Handbook of Contemporary Islam and Muslim Lives*. Springer, Cham.

⁶¹ Концепт брака у исламу. <https://old.amu.ac.in/emp/studym/99995934.pdf>

⁶² За брак није потребно учешће званичника ни из државе ни из муслиманске цркве.

⁶³ Уп. Picchi, M. (2020). *Op. cit.*, 14.

⁶⁴ Уп. Posner, R. A. (1998). *The Problematics of Moral and Legal Theory*. Harvard Law Review, Vol. 111, No. 7, 1637–1717. Приступљено: 10. 2. 2024, https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2828&context=journal_articles

⁶⁵ Miskolczi Bodnár P. (2015). Az erkölcs és a jog szoros kapcsolata. *Polgári Szemle*, December 2015, Volume 11, Issue 4–6.

⁶⁶ Уп. Jellinek, G. (1914). *Allgemeine Staatslehre*. Berlin: Verlag von O. Häring, 218–219.

⁶⁷ *Ibid.*, 112.

ном је ово раздвајање било успешно за одређене религије и конфесије, али не за све.

У државама у којима је хришћанство главна религија, може се говорити о потпуном или делимичном раздвајању права и морала. Међутим, у државама где преовлађују јудаизам или ислам, одвајање права од морала или религије није могуће. Задатак канонског права јесте да регулише оне односе цркве, као субјекта интегрисаног у друштво, које не може уредити искључиво теологија. Другим речима, оно се бави организацијом цркве, успостављањем и одржавањем неопходног оквира за њено функционисање, пружањем различитих услуга и управљањем уопште. То су подручја која не припадају трансцендентној димензији цркве, већ њеном оперативном и структурном оквиру.

Аутор се у великој мери слаже с овом дефиницијом, наглашавајући да канонско право заиста уређује оне спољашње послове цркава који се не могу регулисати искључиво теолошким средствима. Ипак, неопходно је напоменути да се правни системи цркава не могу анализирати без уважавања њихових теолошких специфичности, јер те карактеристике битно одређују и њихов идентитет и правне норме. Ово посебно важи за религије у којима се чланство не заснива на формалном чину,⁶⁸ већ је нераскидиво повезано с верском, националном и правном припадношћу, попут јудаизма и ислама. Особа рођена као јевреј аутоматски се сматра јеврејем, а особа рођена као муслиман аутоматски се сматра муслиманом, без икакве потребе за формалним увођењем или достизањем одређеног узраста.⁶⁹

За потребе ауторовог докторског истраживања, ове чињенице су од кључног значаја. Разумевање правила и очекивања верског и конфесионалног права у вези са браком неопходно је уколико се систем факултативног грађанског брака намерава прилагодити правним оквирима држава које се руководе овим традицијама. Још један услов за успешну адаптацију јесте не само упућеност у верско и конфесионално канонско право и његово функционисање, већ и разматрање тачака додира ових система са мађарским грађанским правом. Ово је посебно важно за хришћанске вероисповести, где се специфични правни системи и правила мађарског брачног права међусобно прожимају.

⁶⁸ У случају хришћанства, учешће у крштењу чини дете или одраслу особу чланом цркве, па је то и формално правни акт, а не само теолошки чин.

⁶⁹ У случају обе вероисповести, обрезивање је церемонија при рођењу, а способност читања светих списа је чин достизања одраслог доба.

ЛИТЕРАТУРА

- Barzó, T. (2017). *A magyar család jogi rendje*. Budimpešta: Patrocinium.
- Bullinger, H. (2010). *Második Helvét Hitvallás*. Cluj-Napoca Концепт брака под исламом. <https://old.amu.ac.in/emp/studym/99995934.pdf>
- De Gasperri, P., Serédi, J. (1923). *Codex Iuris Canonici Fontes*. Roma: Typis Polyglottis Vaticanis
- Donin, H. H. (1998). *Zsidónak lenni*. Budimpešta: Göncöl Kiadó
- Erdő, P. (1991). *Egyházjog*. Budimpešta: Szent István Társulat
- Erdő, P. (2015). *Egyházi Törvénykönyv*. Budimpešta: Szent István Society.
- Hegedűs, A. (2022). *Polgári jog-Családjog*. Budimpešta: R.I.M.Á.K.
- Heka L. (1998). *A zsidó jog alapjai*. Segedin: Polay Elemér Alapítvány.
- Herger, Cs., Katonáné Pehr E. (2021). *Magyar családi jog*. Budimpešta: Novissima
- Jellinek, G. (1914). *Allgemeine Staatslehre*. Berlin: Verlag von O. Häring
- Kuminetz, G. (2002). *Katolikus házasságjog*. Budimpešta: Szent István Társulat
- Maududi, A. (2007). *Islám életmód*. Будимпешта: Црква муслимана у Мађарској
- Margalit, Y. (2019). *The Jewish Family: Between Family Law and Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press
- Miskolczi Bodnár. P. (2015). *Az erkölcs és a jog szoros kapcsolata*. Polgári Szemle, December 2015 – Volume 11, Issue 4–6
- Movila, P. (1975). *Orthodox Confession of Faith*. Studies in Sacred Theology, 259.
- Păcurariu, M. (1994). *Orthodox of Istoria Bisericii Române*. Bukurešt: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Române
- Pallath, P. (2021). *Code of Eastern Canon Law English traslation of the four apostolic letters Issued Motu proprio by Pope Pius XII*. Kerala: Oriental Istitute of Religious Studies India, Oirsi Publications, 113–159.
- Papp, M. (2022). *„Megkoronáztat” A házasságkötés misztériuma*. Segedin: Lazi Publishing House
- Picchi, M. (2020). *Muslim Marriage and Contemporary Challenges*. Lukens-Bull, R., Woodward, M. (yp.) Handbook of Contemporary Islam and Muslim Lives. Springer, Cham
- Posner, R. A. (1998). *The Problematics of Moral and Legal Theory*. Harvard Law Review, Vol. 111, No. 7, 1637–1717. https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2828&context=journal_articles
- Reuss, A. „...őszintén és teljes hűséggel szeretik egymást” *A házasságról Luther írásaiban* Lelkipásztor-Evangélikus teológiai folyóirat, 2022/3, 88–96.
- Rizvi, S. M. (2001). *Marriage and Morals in Islam*. Toronto: Islamic Education & Information Centre
- Schanda B., Erdő P. (1994). *Egyház és vallás a mai magyar jogban*. Budimpešta, Szent István Társulat

- Van Hoecke, M. (2015). *Methodology of Comparative Legal Research*. Law and Method. <https://www.lawandmethod.nl/tijdschrift/lawandmethod/2015/12/RENM-D-14-00001.pdf>
- Veress, A. (2006). *A házasságkötés szertartásának rendje*. Budimpešta: Szent István Társulat
- Vékás, L., Gárdos, P. (2020). *Nagykommentár a polgári törvénykönyvhöz*. Budimpešta: Wolters Kluwer Hungary.

Прописи

- Партикуларни закон украјинске ѓркокаџоличке цркве*. Објавио Високи Архиепископ Свјатослав Шевчук 7. априла 2015. https://www.archeparchy.ca/wcm-docs/docs/Particular_Law_Canons.pdf
- Закон I из 2010. године о вођењу матичне евиденције, Magyar Közlöny, 2010/1.
- Official Documents of the Great Holy Council of the Orthodox Church – The Sacrament of Marriage and its Impediments*, <https://www.holycouncil.org/marriage>
- О канонических аспектах церковного брака. Архиерейский Собор 2017 г., <http://www.patriarchia.ru/db/text/5075384.html>